

Het vroegere Joodse leven in

de stad Groningen

Voor de oorlog telde Groningen ongeveer 4000 Joden onder haar bewoners. Veruit het merendeel werd in de oorlogsjaren door de Duitsers weggevoerd. Slechts ongeveer 125 keerden terug. Van het vroegere Joodse leven in Groningen is weinig meer overgebleven.

Wie vandaag aan de dag door de oude Jodenwijk - de straten en straatjes rond Nieuwstad en Zuiderdiep - zwerft zal daar bitter weinig van de vroegere sfeer terugvinden.

In het wel en wee van de Joden in Groningen heeft de heer A. J. Hindriks zich verdiept. Een jaar of tien geleden schreef hij erover in het personeelsblad van de gemeente Groningen, „Pronkjuwail”.

Wat kon de Folkingestraat met Oranje-feesten prachtig met groenslingers, lampions en erepoorten opgetuigd zijn! Zo zelfs, dat Koningin Wilhelmina het bij haar bezoeken aan Groningen nimmer kon nalaten er haar van oudsher zo Oranjegezinde Joodse burgers te gaan begroeten.

Hildesheim met zijn knappende zondagsmorgengalletjes; Siempie Bollegraaf, die de dreutelende voorbijgangers welhaast wilde pressen zijn paleis met tweedehandskleding van binnen te gaan aanschouwen; de Beer en Hoogstraal, waar je de heerlijkste gemberbolussen kon bemachtigen; de overal bekende Joodse hotels Kisch in de Stationstraat en Kiek „Achter d'r A-kerk”, waar in de regel evenveel niet-Joden als Joden kwamen smullen, zij allen behoren tot het verleden.

Vierhonderd jaar geleden kreeg de eerste Jood officieel toestemming van het Stadsbestuur zich binnen de stadsmuren van Groningen te vestigen.

Bij resolutie van 31 oktober 1575 gaf de regering van de stad Groningen namelijk aan Simon Micheels toestemming tot „bijwoning” binnen de stad en tot handeldrijven „op eene Groninger stuiver voor veer dalter ter weken ende op wijdere artikelen nog

mit hem te verdragen doch alle tijt tot eenes erbaeren Raedts wederseggen”.

Er kwamen spoedig meer. Pogroms en uitwijzingen deden Joden van allerlei slag vanuit Westphalen en het Rijnland, vanuit Polen, zowel als uit het Franse koninkrijk, het Iberisch schiereiland en het verre Rusland naar de, om haar gematigde opvattingen bekend staande „Republiek der Zeven Verenigde Provincieën” vluchten.

Erg welkom waren ze overigens lang niet altijd. De Joden bleven voorlopig vreemde eenden in de stedelijke bijt.

Micheels was geldwisselaar, wellicht ook pandjesbaas en woekeraar. De voor de Christenen in deze jaren verboden bezigheid van geldschiet of bankier vormde voor de Joden één der weinige mogelijkheden om aan de kost te komen.

Opgenomen worden in één der machtige en heel het ambacht regerende gilden was wettelijk voor hen uitgesloten. Grond in eigendom verwerven was hen ook al verboden. Zo restte de Joden slechts de ongeregelde handel. Het bepaalde meteen hun plaats in de samenleving. Toch nam hun aantal geleidelijk aan toe, zo zelfs, dat hier in het midden van de achttiende

eeuw een officiële Joodse gemeente ontstond.

De veelal met aardse goederen ruim gezegende Joden uit het Zuiden, uit Portugal, uit Frankrijk en Spanje, slaagden er wel in zich een plaatsje in de stedelijke samenleving te veroveren.

Hun minder rijk bedeelde lotgenoten uit de Oostelijke landen moesten blij zijn met een onderkomen in het oude, weinig aantrekkelijke stadsdeel met hun steegjes en slopjes tegen de vestingmuur, waar nu Folkingestraat en Nieuwstad liggen.

Dit zou tot aan de jongste wereldoorlog in Groningen de Jodenwijk bij uitstek blijven.

Na eerst een paar jaar in een gesloten huis in de Steentilstraat godsdienstoefeningen te hebben gehouden, kregen de Joden toestemming voor hun eerste Synagoge in de Folkingestraat in 1756. Rabbi Isaac Joseph Cohen werd de geestelijke leider van de 30 tot 40 Joodse gezinnen.

Vrijwel gelijktijdig werd de Joodse gemeente eveneens toestemming verleend in de dwinger van de vestingwal bij de Ebbingepoort een eigen begraafplaats aan te leggen. De Franse Revolutie met zijn Rechten voor de Mens, maakte van de Joden ook in ons land

De Folkingestraat, één en al levendigheid, in 1925. Rechts: Het voormalige Israëliſche armenhuis aan de Schoolholm.

volwaardige burgers. Officieel werden ze in het vervolg betiteld met „Israëlieten”.

De beperkende bepalingen voor hun godsdienstig, zowel als maatschappelijk leven, verdwenen, zij het niet altijd even vlot, de één na de ander.

Zo groeide de Joodse gemeente met haar meer dan drie duizend zielen, binnen de gemeente Groningen, uit tot een levenskrachtig deel der burgerij, aldus de heer Hindriks.

Er kwamen een Joodse ſchool, een eigen bibliotheek, een Gemeentegebouw, een nieuwe Synagoge (1906) en allerlei eigen verenigingen en instellingen van uiteenlopende aard.

Joden van naam traden op de voorgrond. Nog herinneren bank en klok op de hoek van de Helperbrink aan de groot-industrieel J. E. van Hasselt. Verder de „Catzen”, de Zuidvruchten-gebroeders van de Eendrachtſkade en de elixerfamilie aan de Damsterkade, van wie Adolf Catz - paardenminnaar tevens eigenaar van een gerenommeerde renstal - in de twintiger jaren een gewaardeerde wethouder was.

Andere namen: bankier Julius Oppenheim, de ijzer- en staal-

magnaten Van der Rijn aan het A-Kerkhof, Siegfried Polak, koopman en intellectueel, Jac Gerzon van de bekende modemagazijnen en de gebroeders Sander, Theo en Maurits Levie (de laatste als scherpzinnig advocaat, tevens vele jaren gemeenteraadslid), grondvesters van Santega's kledingindustrie. Ook academici van naam als prof. Izak van Deen, de eerste Joodse hoogleraar aan een Nederlandse Universiteit en hoogleraren als Benjamins, Oppenheim, Van der Berg, Polak Daniëls, Troostwijk, Cohen en Polak.

Op het terrein van de kunst stoten we ook op tal van bekende Joodse namen: concertzangeres Julia Culp, violist en dirigent Maurits van der Berg, schilder Jozef Israëls, schrijver en directeur van de openbare leeszaal Josef Cohen, schrijfster mevrouw Asscher-Pinkhof en mr. Elias, lang hoofdredacteur van de Provinciale Groninger Courant en naderhand medewerker van het Nieuwsblad van het Noorden.